
Legen som ble medisinske malerkunstner

AKTUELT

TOM SUNDAR

Email: tom.sundar@legeforeningen.no

Tidsskriftet

Ti år etter at legen, tegneren og maleren Frank H. Netter døde, er hans illustrasjoner og medisinske atlaser mer populære enn noen gang, verden over. I dag blir hans malertradisjoner holdt levende og ført videre av andre kunstnere og fagfolk.

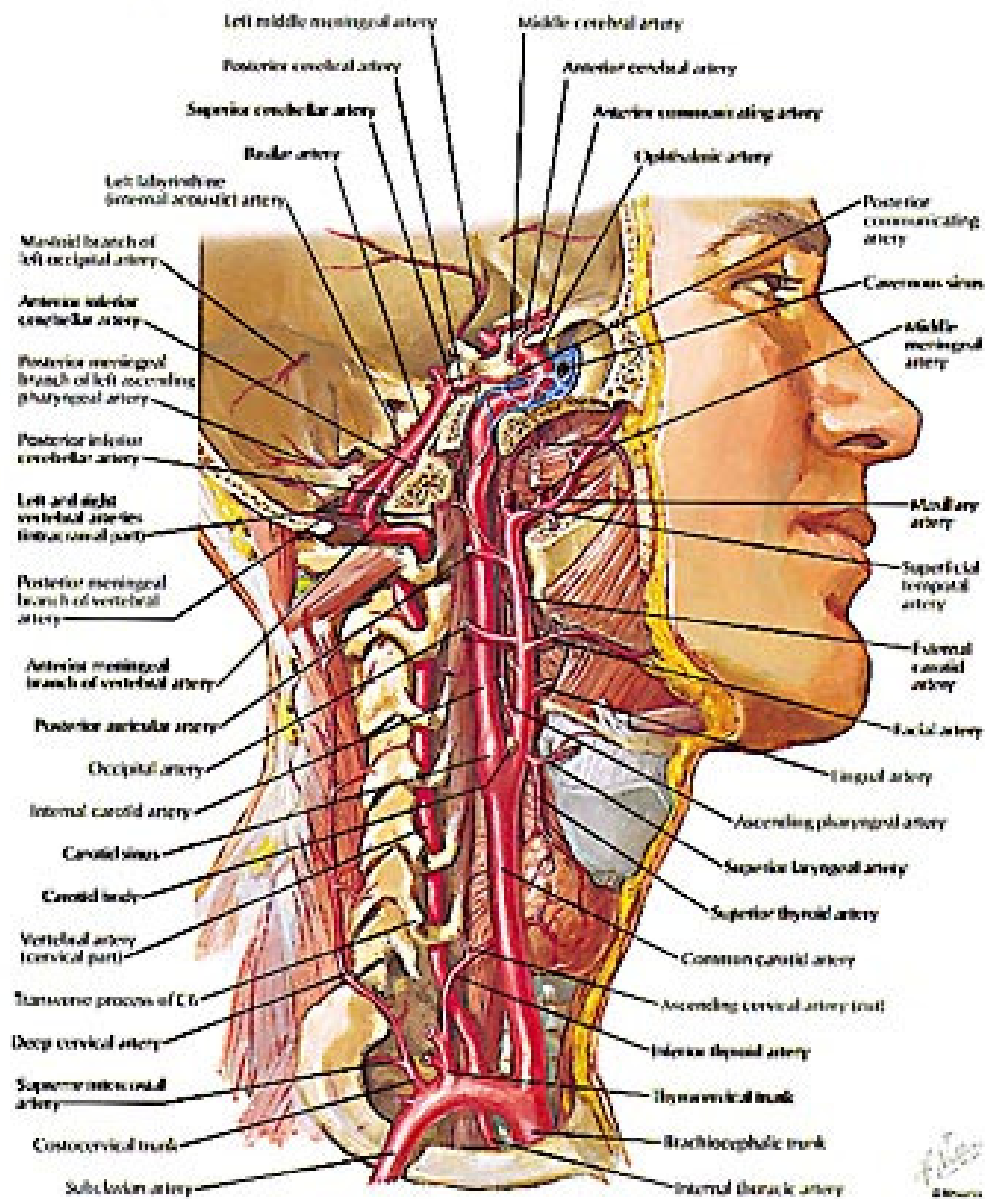
Frank H. Netter (1906–91) var den amerikanske legen som ble det 20. århundrets fremste medisinske illustratør (1–3). Gjennom sitt 50 år lange partnerskap med det farmasøytiske firmaet Ciba Pharmaceutical Products (senere Ciba-Geigy og fra 1997 Novartis), signerte han nesten 4 000 malerier og illustrasjoner (4). På enestående vis dokumenterer disse menneskekroppens anatomi, patologi og et vidt spekter av diagnostiske og terapeutiske milepæler, fra de første CT-undersøkelsene til den første kunstige hjertetransplantasjonen utført av William deVries.

Legen og kunstneren Frank H. Netter ville bli kirurg, men etter noen år byttet han ut skalpellene med tegneblyanter og malerpensler. Hans anatomiatlaser er blitt populære blant medisinerere over hele verden. Foto J. L. Clayton (Alle illustrasjoner er trykt med tillatelse fra Novartis.)

Arteries to Brain and Meninges

SEE ALSO PLATES 28, 29

Hjernen og hjernehinnes arterieforsyning. Illustrasjon fra Netters anatomiatlas 1997

Reponeringsmanøver for «pulled elbow», dvs. subluksasjon av radiushodet

Født som kunstner

Allerede tidlig i barneårene omfavnet Frank H. Netter male- og tegnekunsten. Han vokste opp i New York City, der han hyppig besøkte byens fornemme museer, mens skolekameratene spilte baseball. Han fortsatte å tegne opp gjennom ungdomsårene, og fikk studiestipend ved National Academy of Design og senere ved Art Students' League. I slutten av 1920-årene hadde han etablert seg som frilanser, og han tjente til livets opphold ved å påta seg oppdrag som illustratør for blant annet The New York Times, Esquire og Saturday Evening Post.

Familien var imidlertid ikke fornøyd med sønnens karrierevalg. Særlig moren fryktet at hans bohemske livsstil ville føre galt av sted. Hun ville at sønnen skulle bli lege. Da hun døde, bestemte han seg for å hedre hennes minne og etterkomme hennes ønske, og han begynte å studere medisin ved New York University Medical College. Men han oppgav aldri kunsten. Under forelesningene på medisinstudiet, tegnet han mer enn han noterte, også utenom favorittfaget anatomi. Da lærere og professorer oppdaget hans talent, begynte oppdragene å strømme på. Han ble illustratør for flere lærebøker, en virksomhet han fortsatte med gjennom hele studie- og turnustiden.

Som nyutdannet lege fikk Netter jobb i en kirurgisk praksis på Manhattan. Men det var i depresjonstiden, da folk hadde smått med penger, og legene smått med pasienter. I stedet for å få pasienter, fikk Netter besøk av representanter fra en voksende legemiddelindustri som ønsket hans illustrasjoner til sine produktreklamer.

– Folk ville ha bildene mine, og ikke mine kirurgiske tjenester. Etter en tid bestemte jeg meg for å gi opp kirurgien, og gå helt og holdent inn for å tegne og male. Dette viste seg å bli mitt lykkevalg, uttalte Frank H. Netter mange år senere (1).

Heimlichs manøver på spedbarn

Bestselgende atlas

Netters første store prosjekt for Ciba var å illustrere hjertets fremre og bakre aspekter samt indre strukturer. Bildene ble brukt til en produktfolder i forbindelse med lanseringen av digitalis i 1938. Den gangen var medisinsk illustrasjon en helt ny sjanger. Responsen viste seg å bli overveldende, og henvendelsene strømmet på. Leger og læresteder over hele USA bad Ciba om å utgi folderen på nytt, men uten reklameteksten. Forespørselen ble imøtekommet, noe som ble startskuddet til en rekke hefter som illustrerte ulike organer og organsystemer.

I 1948 ble hans illustrasjoner samlet og utgitt som *Ciba collection of medical illustrations*. Leger ble tilbudt verket til selvkostpris, og hele opplaget ble utsolgt før trykkingen var ferdig. Etter denne suksessen fikk Netter oppdraget som skulle avstedkomme hans livsverk: å lage en serie atlaser over ulike organsystemer. Målet var å belyse sentrale aspekter ved anatomen, embryologien, fysiologien, patologien og sykdomsmaniestasjonene knyttet til hvert enkelt organsystem.

Frank H. Netter skrev en tiårskontrakt med Ciba, men prosjektet viste seg å bli så omfattende at kontrakten ble fornyet med nye tiårsintervaller så lenge han levde. Resultatet ble *The Netter collection of medical illustrations*, et encyklopedisk verk i 13 bind som omhandler åtte organsystemer. Det første kom ut i 1953, og det siste i 1993. Netter er også kjent som illustratøren for den kvartalsvise monografien *Clinical symposia*, som i flere generasjoner har gledet leger med i alt 54 summariske oversikter over spesifikke medisinske emner. Karrieren hans ble kronet med den første utgaven av *Atlas of human anatomy* (5) i 1989, bare to år før han døde. Dette anatomi-atlas, med mer enn 500 bildeplater, ble straks et førstevalg blant medisinstudenter i USA, og gjennom senere revisjoner har det bibeholdt sin popularitet (6).

Medisinens Michelangelo

«Det som er krevende, er ikke malerarbeidet som sådan, men alle forhåndsstudiene og all planleggingen som må til for å skape et uttrykksfullt bilde. Ofte er det et problem at de temaområdene jeg skal dekke, inneholder så mye stoff at hvert av dem kan fylle opp en hel bok. Utfordringen for meg er å utdype et tema i noen få bilder. Men det er også her verdien av mitt arbeid ligger. Mine illustrasjoner er visuelle sammendrag av vanskelig fagstoff, til hjelp for leger som ønsker å skaffe seg oversikten på kort tid.»

Slik ordla Frank Netter seg til *JAMA* i 1986 (1). Fordi han var lege, hadde han nettopp de faglige forutsetningene som var nødvendig til å forene kunsten og det medisinske perspektivet. Bildene hans ble dermed noe langt mer enn bare fotografiske gjengivelser. Et viktig kjennetegn ved Netters illustrasjoner er den klare definisjonen av anatomiske strukturer. Nok et særpreg er en vektlegging av anatomiens estetikk og skjønnhet, fremfor dens morbide aspekter. Denne sammensmeltningen av vitenskap og malerkunst er en tradisjon som kan spores tilbake til renessansen. Man finner den hos Leonardo da Vinci og Michelangelo, så vel som i samarbeidet mellom anatomen Andreas Vesalius og maleren Jan Stefan van Kalker, som i 1543 laget det første anatomi-atlas basert på humane disseksjoner (7).

Frank H. Netter er blitt omtalt av mange som medisins Michelangelo. Hans verker er viktige referansematerialer, som er fast inventar i medisinske biblioteker verden over. Hans tradisjoner innen medisinsk illustrasjon og samarbeid med Novartis blir nå ført videre, blant annet av legene John Craig og Carlos Machado. Mer informasjon om Frank Netter og hans verker finnes på nettet:

www.graphicwitness.com/netter/index.html

LITTERATUR

1. Cole H. Frank Netter, MD: «command performance» in medical art. JAMA 1986; 255: 2121–7.
2. Brass A. The art of medicine. Frank H. Netter, MD. Med J Aust 1984; 141: 880.
3. Frank Netter: The man, the artist, the surgeon. Medical Times 1981; 109: 31–3.
4. www.graphicwitness.com/netter/bio/netterbio.html (21.11.2000)
5. Netter FH. Atlas of human anatomy. East Hanover, NJ : Novartis Pharmaceuticals Corp, 1989.
6. http://206.189.190.101/sci-pubs/msjama/articles/vol_280/no_13/netter.htm (21.11.2000)
7. Benini A, Bonar SK. Andreas Vesalius (1514–64). Spine 1996; 21: 1388–93.

Publisert: 10. desember 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 8. september 2026.